

การโต้กลับวาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของ ลาวคำหอม

REACTION OF POLITICAL DISCOURSE IN LAO KHAMHOM SHORT STORIES

วัชรินทร์ แก่นจันทร์*

Vajrindra Kaencandra

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การโต้กลับวาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม” ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการโต้กลับวาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม ศึกษาจากเรื่องสั้นจำนวน 49 เรื่อง โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) ในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการโต้กลับวาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม มีอยู่ 3 กระบวนการ คือ 1. กระบวนการสร้างวาทกรรมโต้กลับด้วยการประทุพสุชาจา 2. กระบวนการสร้างวาทกรรมโต้กลับด้วยกลไกป้องกันตนเองแบบการย้ายที่ และ 3. กระบวนการสร้างวาทกรรมโต้กลับด้วยอารยะขัดขืน

คำสำคัญ: การโต้กลับ, วาทกรรม, การเมือง, เรื่องสั้น, ลาว คำหอม

ABSTRACT

The study entitled “Reaction of Political Discourse in LAO KHAMHOM Short Stories” aimed to analyze the reaction of political discourse forming processes in LAO KHAMHOM short stories. The data was 49 stories analyzed by using critical discourse analysis (CDA). The results revealed that there were three reaction of political discourse forming processes in LAO KHAMHOM short stories. These were 1. reaction of political discourse forming processes by hatch speech; 2. reaction of political discourse forming processes by displacement defense mechanisms; and 3. reaction of political discourse forming processes by civil disobedience.

Keywords: Reaction, Discourse, Political, Short stories, LAO KHAMHOM

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

บทนำ

สถานการณ์ทางการเมืองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการปะทะกันหลากหลายรูปแบบทั้งการใช้อำนาจ การใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ทหาร การปะทะกันในรูปแบบความคิดและอุดมการณ์ ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในทางการเมือง หรืออาจเรียกรูปแบบนี้ว่าวาทกรรม จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งในการช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเกิดการขับเคี่ยวและปะทะกันในรูปแบบของความคิดและวาทกรรมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งล้วนแล้วเกี่ยวข้องกับอำนาจในการใช้ภาษาที่มีฐานะเป็นผู้กระทำและสังคมเป็นผู้ถูกกระทำ

เมื่อนำวาทกรรม มาพิจารณาร่วมกับการเมืองจะเห็นได้ว่าวาทกรรมถูกนำมาใช้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปแบบของอำนาจ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2550) กล่าวว่า การเมืองเป็นการต่อรองชิงอำนาจในการแย่งชิงผลประโยชน์หรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม จัดสรรทรัพยากรโดยรัฐ อาจเป็นผลประโยชน์ อำนาจ เงินหรือตำแหน่งสถานะทางสังคมซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับบุคคลทางสังคมทุกคนขึ้นสอดคล้องกับนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2546) ได้กล่าวถึงวาทกรรมการเมือง (Political Discourse) ว่าเป็นกิจกรรมของการสื่อความหมายของภาษาแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และกลไกในการควบคุมการสื่อความหมายมีการถ่ายทอดและอบรมสั่งสอนเพื่อการบังคับธำรงรักษาหรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปด้วยในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ วาทกรรมการเมืองยังเป็นกิจกรรมการสื่อความหมายทางภาษาและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นพฤติการณ์ในการพูดและเขียน ไม่อาจแยกออกจากอำนาจในสังคมการเมืองและอำนาจยังกระจายอยู่ทั่วไปในทุกระดับชั้นของสังคม โดยมีพลังแสดงผ่านปฏิบัติการของวาทกรรมการเมืองที่มีระบบแบบแผนในการคิดและการให้เหตุผล อีกทั้งยังเป็นการจัดรูปแบบและความจริง ความรู้ ความคิด อุดมการณ์ให้กับบุคคลในสังคม

เมื่อพิจารณาถึงหลักการดังกล่าว วรณกรรมก็ถือได้ว่าเป็นผลผลิตที่เกิดจากการสร้างวาทกรรมในรูปแบบหนึ่ง ผู้สร้างมีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์ การสร้างความหมาย

อัตลักษณ์ เจื่อนใจ และอุดมการณ์ให้กับสังคม ซึ่งสะท้อนผ่านวรรณกรรมแทบทั้งสิ้น ดังที่นพพร ประชากุล (2548, อ้างใน เสนาะ เจริญพร, 2548) ได้อธิบายไว้ว่า วรรณกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งหนึ่งของวาทกรรมที่ ก่อร่างครอบงำความคิดของคนในสังคมให้เชื่อตาม เนื่องจากวาทกรรม (Discourse) ที่อยู่ในสังคมมีส่วนสำคัญ และมีอิทธิพลในการสร้างความคิดหรือประสบการณ์ให้กับนักเขียน โดยมักจะนำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม วิถีชีวิตของคนในสังคมมาเป็นวัตถุดิบในการแต่งเติมเรื่องราวให้กลายเป็นวรรณกรรมด้วยกลวิธีต่าง ๆ ตามความถนัดของตน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาวรรณกรรมทุกเล่มจะเป็นภาพสะท้อนวาทกรรมที่ปรากฏในสังคมทั้งหมดอย่างตรงไปตรงมา เพียงแต่เป็นตัวแทนการแสดงออกทาง วาทกรรมบางอย่างเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยที่สนับสนุนประเด็นดังกล่าว ดังงานวิจัยของพัฒนาเดช กอวัฒนา (2554) ได้วิเคราะห์วาทกรรมในเรื่องสั้นรางวัล วรรณกรรมรามคำแหงประจำปี 2554 จำนวน 12 เรื่อง พบว่ามีวาทกรรมหลักอยู่ 2 ชุดคือ วาทกรรมของคนเมืองที่มองว่าคนต่างจังหวัดควรใช้ชีวิตอย่างพอเพียงอยู่ในบ้านเกิดไม่ควรเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ และวาทกรรมของปัญญาชนที่มองว่าปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบันมีผลมาจากการยุแยงปั่นป่วนและฟุ้งความข้างเดียวของคนบางกลุ่ม ซึ่งมุมมองเช่นนี้ทำให้เรามองข้ามข้อเท็จจริงบางประการที่ว่า เดิมสังคมไทยก็มีปัญหาความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่นปัญหากฎหมายสองมาตรฐาน ปัญหานายทุนเอาเปรียบลูกจ้าง รวมถึงเรื่องชนบทที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐ ซึ่งเห็นได้ว่าวาทกรรมนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางการเมือง และเป็นเครื่องมือของผู้ใช้อำนาจ สอดคล้องกับบัณฑิต ทิพย์เดช (2553) ที่ศึกษาวาทกรรมการเมืองในงานวรรณกรรมของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของอำนาจทางความคิดที่แสดงผ่านภาษาในรูปแบบงานวรรณกรรมที่ผู้แต่งได้ดัดสรรเคลือบแฝง ดัดแปลงรูปคำ หรือภาษาในวรรณกรรมมาแล้วเป็นอย่างดีในรูปแบบที่เรียกว่า “วาทกรรม” และใช้สิ่งเหล่านั้นมา เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ เปียดขับ หรือกดทับความรู้ ความคิดชนิดอื่น ๆ เพื่อครองความเป็นใหญ่

(Hegemony) นอกจากนี้ยังพบว่ามียุคสมัยการณ 3 รูปแบบที่แฝงในตัวบท ได้แก่ยุคสมัยการณอำนาจนิยม ยุคสมัยการณความรุนแรง และยุคสมัยการณชายเป็นใหญ่ ยุคสมัยการณทั้ง 3 ได้เคลือบแฝงมากับวาทกรรมการถูกเอารัดเอาเปรียบ การลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนวาทกรรมประชาธิปไตยและวาทกรรมคอมมิวนิสต์เพื่อบ่งบอกอย่างเป็นนัยว่า เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ยังนิยมใช้อำนาจครอบงำ

จากงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องข้างต้น ได้สะท้อนภาพตัวแทนที่นักเขียนถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม เป็นการผลิตซ้ำทางวาทกรรมของสังคมนั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งและเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าวาทกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม รวมถึงการสร้างสำนึกในฐานะความจริงให้เป็นเรื่องสามัญธรรมดาที่สามารถยอมรับได้ ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมการเมืองที่ล้วนเกี่ยวข้องกับอำนาจ วาทกรรมของคนเมืองที่มีต่อชนบท วาทกรรมของกลุ่มปัญญาชนที่มีต่อพลเมืองชั้นสองของประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่า วาทกรรมมีความสัมพันธ์กับอำนาจ อำนาจในการสร้างวาทกรรมตลอดจนถึงการผลิตซ้ำทางวาทกรรมที่เกิดจากกลุ่มการเมือง กลุ่มผู้มีอำนาจใน เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมเรื่องสั้นของ คำสิงห์ ศรีนอก เจ้าของนามปากกา “ลาว คำหอม” ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นนักเขียนที่สร้างมโนสำนึกในด้านสังคมและการเมืองอย่างมีคุณค่า ได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงวิถีชีวิต สภาพสังคม และกลืนอายของชนบทของภาคอีสาน นอกจากนี้ยังนำเสนอปัญหาที่เต็มไปด้วยความแร้นแค้น ความยากลำบาก และการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ของคนชนบท จากปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้วรรณกรรมของลาว คำหอม มีการสอดแทรกวาทกรรมในรูปแบบของ “การเมือง” ให้เห็นอย่างชัดเจน เนื่องจากพื้นฐานของลาว คำหอม เป็นคนที่มีนิสัยรักการอ่านและใฝ่ฝันที่จะเป็นนักหนังสือพิมพ์ เมื่อได้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ จึงเริ่มอ่านและศึกษางานเขียนต่าง ๆ ของศรีบูรพาจากหนังสือพิมพ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นแบบวรรณกรรมของลาว คำหอม ก่อปรกับการที่มาจากชนบทอีสาน และต้องการถ่ายทอดและนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ จากถิ่นอีสานบ้านเกิด แม้จะมีบางช่วงที่ต้องหลบหนีเข้าป่าจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และลี้ภัยทางการเมืองในต่างประเทศ ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของ

อำนาจ ความวุ่นวายทางการเมือง ความไม่เป็นธรรมของกฎหมายสองมาตรฐานการเลือกปฏิบัติ การลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การกดขี่ข่มเหงถูกเอารัดเอาเปรียบ และประสบการณ์ต่าง ๆ มาถ่ายทอดและนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมทั้งนิยายและเรื่องสั้น

นอกจากวรรณกรรมของลาว คำหอม จะสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมทางการเมืองของรัฐที่พยายามเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง หรือใช้ความชอบธรรมในฐานะตัวแทนของรัฐเข้าจัดการพื้นที่หรือทรัพยากร ผ่านระบบ ระเบียบกฎหมาย ขณะเดียวกันก็ได้มีการท้าทายอำนาจทางวาทกรรมเป็นการปะทะกันด้านความคิดและปฏิเสธการยอมรับความหมาย อัตลักษณ์ที่สังคมหรือรัฐสร้างขึ้น พร้อมกันนั้นก็ได้สร้างวาทกรรมโต้กลับกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคม เช่น นักการเมือง ข้าราชการ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของภาคประชาชน ทั้งชนชั้นกลางและชนชั้นล่างของสังคมที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนและถูกข่มเหงโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ภาพความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจน พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางการต่อสู้กับนายทุนและอำนาจของรัฐเพื่อชีวิตที่ดีกว่าดังตัวอย่าง

“เอออดี”

“เดี๋ยวนี้อะไร ๆ ก็พัฒนา จะซึ่งจะเยี่ยวจะชุดดินถางหญ้า ก็พัฒนา เดี่ยวชักชวนให้ทำไอนั่น เดี่ยวส่งเสริมไอนี้ ทำไปทำไม ไร่นาก็หายนาก็หด ไน่นไอนั้นที่ได้มัน พวกขายปุยขายยา พวกผู้รับเหมา พวกเจ้าแก้งโรมัน โรงปอ เจ้าแก้ง รถมอเตอร์กับนายทุนในเมืองโน่น เห็นเขาพัฒนา แล้วจะบ้าตาย”

(นิทานชาวบ้าน, 2543, น.18)

จากตัวอย่างในเรื่องนิทานชาวบ้าน จะพบว่าชาวบ้านรู้สึกเบื่อหน่าย และสับสนกับการพัฒนาของรัฐเต็มที่ เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ผลประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าวเลยแม้แต่น้อย ในขณะที่เดียวกันผลประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐกลับตกอยู่ที่ชนชั้นผู้มีอำนาจทางสังคม เช่นกลุ่มพ่อค่านายทุน จากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นจึงก่อให้เกิดการโต้กลับในเชิงปริศนาเสียดสี ซึ่งเป็นการสร้างวาทกรรมรองที่สวนกระแสกับวาทกรรมหลัก

ด้วยเหตุผลและความอธิบายข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ของการโต้กลับกลับวาทกรรมทางการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม ที่ถือว่าเป็นนักคิดนักเขียนและนักต่อสู้ทางการเมืองในยุค 6 ตุลาคม 2519 ตลอดจนเพื่อเผยให้เห็นถึงสภาพสังคม การเมือง ตลอดจนการปะทะกันทางความคิดในมิติต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการประนีประนอมในการหาทางออกร่วมกันผ่านเรื่องสั้นของลาว คำหอมอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการโต้กลับวาทกรรมทางการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม

กรอบคิดที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรมมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการอธิบายความสัมพันธ์อันซับซ้อนของสังคมกับอำนาจ และถูกต่อยอดพัฒนาเกิดเป็นแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) นักภาษาศาสตร์คนหนึ่งที่ยพยายามนำเอาแนวคิดนี้มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทางสังคมศาสตร์คือ นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) เขาพยายามทำให้เห็นว่าโครงสร้างทางภาษา (วาทกรรม) มีการประกอบสร้าง มีกระบวนการผลิต มีการตอกย้ำ และมีการรับรู้ที่ยึดโยงกับเงื่อนไขทางสังคมและกิจกรรมทางสังคม (กฤษฎาวรรณ หงส์ถาวรเมธี, จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549, น 43-45)

ในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของนอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough, 2003, อ้างถึงใน ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์, 2547, น.17-18) เขาได้เสนอแนวการวิเคราะห์ไว้ 3 มิติ คือ

มิติแรกคือมิติด้านตัวบท (Text) คือ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร วิเคราะห์การสร้างความหมายในวรรณกรรม รูปแบบ ตลอดจนวิเคราะห์การสร้างภาพของภาษา ในการวิเคราะห์ส่วนนี้ จะเน้นหลักการทางภาษาศาสตร์ประยุกต์มาวิเคราะห์ เช่น คำศัพท์ ไวยากรณ์ ความหมาย การเชื่อมโยงความของลักษณะวาทกรรมที่ปรากฏจากตัวบท

มิติที่สองคือมิตีภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice) คือ มิติของเหตุการณ์สื่อสารที่สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งในแง่ของกระบวนการผลิต (Text Production) ว่าผู้สร้างวาทกรรมทำให้วาทกรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร นำเอาบริบททางสังคมไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมมาสร้างเป็นวาทกรรมได้อย่างไร และมีการถ่ายทอดออกมาอย่างไร อีกทั้งยังให้ความสนใจกับการวิเคราะห์การบริโภคตัวบท (Text Consumption) ว่าผู้รับได้รับตัวบทอย่างไร มีการบริโภคและวิเคราะห์ตัวบทอย่างไร รวมทั้งวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสาร

มิติที่สามคือมิติด้านภาคปฏิบัติทางด้านสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) คือ บริบทที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดวาทกรรมโดยสามารถพิจารณาได้ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจตามกรอบแนวคิดปฏิบัติการวาทกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างตัวบทกับปฏิบัติการสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือ ตัวบทและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยตัวบทถูกกำหนดจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านทางปฏิบัติการวาทกรรม ในขณะที่เดียวกันตัวบทเองก็อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่นกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาหนังสือเรื่องสั้นและรวมเรื่องสั้นของลาว คำหอม จำนวน 4 เล่ม รวมเรื่องสั้นทั้งหมด 49 เรื่อง ได้แก่
 - 1.1 หนังสือเรื่องสั้น ประเพณี จำนวน 1 เรื่อง พิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2539
 - 1.2 หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด ลมแล้ง จำนวน 14 เรื่อง พิมพ์ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ. 2540
 - 1.3 หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด กำแพงลม จำนวน 17 เรื่อง พิมพ์ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ. 2543
 - 1.4 หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด ฟ้าปกกัน จำนวน 17 เรื่อง พิมพ์ครั้งที่ 16 ปี พ.ศ. 2547
2. สืบค้นและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์กระบวนการได้กลับ
วาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของลาว คำหอม โดยใช้แนวคิด
วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และจัดประเภทของ
กระบวนการได้กลับวาทกรรมการเมืองในเรื่องสั้นของลาว
คำหอม พร้อมกับยกตัวอย่างและอธิบายแบบพรรณนาเชิง
วิเคราะห์

4. สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผลการวิจัยแบบ
พรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนการสร้างวาทกรรม
ได้กลับในเรื่องสั้นของลาว คำหอม โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า
ภาคประชาชนซึ่งมีฐานะเป็นผู้ถูกกระทำหรือตกเป็นเหยื่อทาง
สังคมจากการปกครองและการใช้อำนาจรัฐ หรือได้รับผล
กระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการใช้อำนาจและความ
รุนแรงดังกล่าว มิได้หยุดนิ่งและเพิกเฉยหรือสยบยอมต่อการ
ใช้อำนาจของรัฐเสมอไป แต่ได้มีการลุกขึ้นเพื่อตอบโต้ ท้าทาน
และสวนกลับการใช้อำนาจของรัฐนั้นด้วย ในรูปแบบของการ
สร้างวาทกรรมได้กลับจากการวิจัยพบกระบวนการสร้าง
วาทกรรมได้กลับในเรื่องสั้นของลาว คำหอม ผู้วิจัยสามารถจัด
กลุ่มกระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วยการประทุษวาจา
จากการวิจัยพบว่าภาคประชาชนได้สร้างวาทกรรมได้
กลับ กับการใช้อำนาจของรัฐ ชนชั้นผู้มีอำนาจและกลุ่มของ
นายทุน ในลักษณะของการบริภาษ/เลียดสีออกมาในรูปแบบ
ของการกล่าวกระทบเหน็บแนม แดกดัน ตีเถียน ถากถาง เพื่อ
แสดงออกให้เห็นว่าภาคประชาชนไม่พอใจกลุ่มผู้ใช้อำนาจ ใน
ฐานะคู่ตรงข้ามและเป็นผู้กระทำทางสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้
“ได้มีผู้ใหญ่ขีตลันบ่า ซึ่งค่านวณหยาบ ๆ เอาจาก
เครื่องหมายชั้นยศ เงินดาว เงินเดือนของท่านก็จะตก
น้อง ๆ หมิ่น ได้มาทำพิธีเปิดอบรมและให้โอวาทให้ผู้
เข้ารับการอบรมจงมีความเสียสละ มีความหยิ่งใน
หน้าที่การงาน รักษาเกียรติและคุณธรรมของแต่ละคน
ไว้ด้วยชีวิต เนื่องจากสภาพของสังคมในปัจจุบันสิ่ง
บันเทิงเร้าใจช่วยให้เกิด ความโลภความหลงมีมาก

เพื่อจะรักษาคุณธรรมไว้ได้ทุกคนจึงมีความจำเป็นต้อง
เข้มแข็ง อดทน และอดออม เห็นช้างซึ่งจ้อย่าขี่ตาม
ช้าง... ครูเฒ่า ระลึกได้ว่า เมื่อฟังโอวาทมาถึงตอนนี้
ตนเองรู้สึก ปวดมวนในท้องและปวดถ่วงตรงปลา
ลำไส้ใหญ่ ขำเลียงดูหน้าเพื่อน ๆ ที่เข้ารับการอบรม
บางคน หน้าเหลืองเหมือนเปลือกกล้วยน้ำว้าสุก
บางหน้า ก็ซีดจางเหมือน กระดาษสา

‘ที่มันยุ่งกันทุกวันนี้ก็ไอ้พระพรหมที่ทิ้ง วิหาร
เหล่านี้นี้แหละ’ เพื่อนครูที่มีภูมิหลังทาง การศึกษา
คนหนึ่งกระซิบกระซาบขึ้น

‘ก็เอาแต่หลับหูหลับตาพาลามบ่าไอ้เราจะกิน
เข้าไปแต่ละมือก็ยังไม่รู้จะอิ่มแล้วยังต้อง มานั่งฟัง
โอวาทให้อดให้ออม ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อ ให้รักษาเกียรติ ให้
เสียสละ โอวาทบ้า ๆ นี่ให้พูดกับตัวผู้พูดเองยัง
จะเข้าท่ากว่า”

(กวางเกตุใหม่, 2540, น.86)

จากตัวอย่างในเรื่องกวางเกตุใหม่ แสดงให้เห็นความ
ไม่พอใจในคำสั่งและนโยบายของผู้บังคับบัญชาที่ต้องการให้
ผู้ใต้บังคับบัญชารักษาเกียรติ มีวินัยและประหยัดอดออม แต่
ในทางกลับกันผู้บังคับบัญชากลับทำตัวฟุ้งเฟ้อ ไม่รู้จักเสียสละ
รวมไปถึงการทุจริตคอร์รัปชันเสียเอง ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา
ต้องปฏิบัติงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยและยากลำบาก ขาด
ขวัญและกำลังใจในการทำงาน และรู้สึกว่าตนเองถูก
เอาเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงได้ได้กลับด้วยการ
บริภาษเลียดสีในโอวาทของผู้บังคับบัญชา ในลักษณะของการ
สร้างวาทกรรมได้กลับ

การใช้ประทุษวาจาอีกรูปแบบหนึ่งที่พบก็คือการใช้
กลวิธีทางภาษาเพื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีลักษณะไม่พึง
ประสงค์หรือเป็นภัยต่อสังคมส่วนรวม ดังตัวอย่าง

“จ้อย กันคิดว่าไอ้ผู้จัดการกระทำการเป็นภัยต่อสังคม
วะ มื่ออย่างไหน ไม่ต้องเสียอะไรสักนิด นั่งเฝ้าคอย
หักเงินเดือนเพื่อนอยู่กับโต๊ะ พ่อยัง ฟาดดอกเบี้ยยตั้ง
ร้อยละสิบต่อเดือน ปีหนึ่งก็ร้อยละ ยี่สิบ ผู้ร้ายแหง ๆ
ไอ้เสือร้าย สะพายปืนออกปล้น เสียทั้งลูกปืนและ
คุศตราง จับได้เขายังส่งเข้าจองจำจนกระทั่งตัดหัวถึง

ยิงเป้า ดอกเบี้ยปลีและร้อยยี่สิบเปอร์เซ็นต์ นี่มันไอ้โจรนั่ง
ปล้นบนโต๊ะชัด ๆ”

(เสือโต๊ะ, 2543, น.36-37)

จากตัวอย่างในเรื่องเสือโต๊ะจะพบว่าผู้จัดการซึ่งมีฐานะ
เป็นผู้ใช้อำนาจและเป็นผู้กระทำทางสังคม ได้หักเงินเดือน และ
คิดอัตราดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินของพนักงานที่สูงกว่า
ธนาคารทั่วไป ซึ่งเปรียบเสมือนกับการได้เปล่า เป็นการทำนา
บนหลังคนโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงแต่กลับได้ผลตอบแทน
ค่อนข้างสูง เป็นการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ทาง
ฝ่ายของผู้ถูกรกระทำซึ่งมีฐานะเป็นคู่ตรงข้ามเองก็มีได้เพิกเฉย
ต่อการแสดงพฤติกรรมเอาเปรียบของผู้จัดการจึงได้ได้
กลับพฤติกรรมดังกล่าวด้วยการเปรียบเทียบกับนิสัยของโจร
จากกระบวนการดังกล่าวจึงถือว่าการสร้างวาทกรรมได้
กลับเช่นกัน จะเห็นได้ว่าภาคประชาชนที่ไร้ซึ่งอำนาจและมัก
จะเป็นฝ่ายผู้ถูกรกระทำทางสังคม มิได้สยบยอม หรือเพิกเฉย
ต่อการกระทำดังกล่าว ในขณะที่ภาคประชาชนนั้นก็ได้ลุกขึ้น
เพื่อต่อสู้เช่นเดียวกัน แต่เป็นการต่อสู้ในรูปแบบของการหลีกเลี่ยง
การเผชิญหน้าโดยตรง ซึ่งในกระบวนการนี้ภาค
ประชาชนได้เปลี่ยนจากผู้ถูกรกระทำเป็นฝ่ายผู้กระทำ โดยที่
มีอำนาจในการสรรสร้างวาทกรรมกระแสรอง หรือวาทกรรม
ทวนกระแส เพื่อได้กลับวาทกรรมกระแสหลักของสังคม

2. กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วยกลไกป้องกัน
ตนเองแบบการย้ายที่

จากการวิจัยพบว่าคนชายขอบซึ่งเป็นผู้ถูกรกระทำได้พยายาม
สร้างวาทกรรมได้กลับให้กับชนชั้นสูงที่เป็น ราชินิกุลในฐานะคู่ตรง
ข้ามโดยการกล่าวคำสบถเชิงประทุษร้ายออกมาในรูปแบบของการ
ถากถาง และแสดงออกถึงความรุนแรงด้านพฤติกรรมเพื่อทำการ
ตอบโต้ แกะแค้นชนชั้นสูงด้วยการเลี่ยงการเผชิญหน้าและปะทะ
โดยตรง โดยการทำลายสิ่งของ ของมีค่า หรืออื่น ๆ ที่คู่ตรงข้าม
นั้นเป็นเจ้าของแทนเพื่อทำให้หายแค้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขาชักขอเหล็กสับหัวข้างจากเอวขึ้นมาหวดวิ้ววาดไป
มาในสายหมอกสลัว

“เมื่อใดคิงจะปึก หา? เมื่อใดคิงจะปึก? บ่าเจ้า วณิก”
พร้อมกับตะโกนก้อง สั่นขอเหล็กกระหน่ำลงบน

หลังคาบางพักอย่างไม่ต้องนับ ดังสนั่นหวั่นไหว
คนงานกระจายกันมองดูอย่าง ตกตะลึง หม่อมราชวงศ์
ปายปิ่นจ้วงเงยขึ้นมามิย่นอำ ปากค้าง

(ไพร่ฟ้า, 2547, น.51)

จากตัวอย่างในเรื่องไพร่ฟ้า จะพบว่าอินทราซึ่งเป็น
คนชายขอบและได้รับการศึกษาถูกชนชั้นสูงที่เป็นหม่อมราชวงศ์
ดูถูกเหยียดหยามและแหย่คนรักไป อินทราจึงได้กล่าวคำสบถ
ออกไปด้วยความคั่งแค้น โดยเฉพาะการใช้คำว่า “บ่าเจ้าวณิก
นี่” ซึ่งหมายถึงหม่อมราชวงศ์คนนี้เป็นคนเจ้าเล่ห์ชั่วร้าย ซึ่ง
เป็นการใช้คำรุนแรง พร้อมกับใช้ขอเหล็กทำลายบางพักของ
หม่อมราชวงศ์จนเสียหาย การกระทำของตัวละครดังกล่าวรู้
อยู่เต็มอกว่าไม่สามารถที่จะตอบโต้กับตัวละครสูงศักดิ์ได้
โดยตรง ด้วยฐานันดร ตำแหน่งหน้าที่ รวมถึงอำนาจต่าง ๆ ตก
เป็นรองอยู่มาก ด้วยความคับข้องใจและคับแค้นใจนี้จึงการได้
กลับด้วยการย้ายที่ไปทำลายที่พักจนเสียหายแทน

3. กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วยอารยะขัดขืน

จากการวิจัยพบว่าภาคประชาชนได้ทำการสร้างวาทกรรมได้
กลับให้กับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในลักษณะของการท้าทาย
อำนาจโดยอารยะขัดขืนเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่าภาคประชาชนไม่ได้เป็น
ฝ่ายผู้ถูกรกระทำเพียงฝ่ายเดียวและไม่สยบยอมหรือมีความเกรงกลัว
การใช้อำนาจของรัฐแต่อย่างใด ในทางกลับกันฝ่ายของผู้ถูกรกระทำได้
ปฏิเสธการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐและท้าวตนเป็นปราชัยรัฐแสดง
ให้เห็นถึงการท้าทายอำนาจอย่างตรงไปตรงมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ยังงี้ก็ตาม การกระทำอวดดีอย่างงี้ ๆ ของทิดสี
ครวนนี่ถือว่าการกระทำไม่ถูกต้องครั้งแรกท่านกำนันจึง
ยอมยกโทษให้เพียงแต่อยากเรียกตัวมาทำทัณฑ์บนไว้
ต่อหน้าผู้ใหญ่บ้านและต่อหน้า ชาวบ้าน ถ้าในเวลาต่อ
ไปทิดสีขึ้นทำงี้ ๆ ยังงี้อีกนอกจากจะต้องเสียค่าชานา
แล้ว ควายก็ต้องถูกยึด” สารวัตรหนูหยุดพักหายใจเอือก
ใหญ่ก่อนพูดว่า “ยังงี้ก็ดี ในฐานะที่รู้รฎากัน คราวนี้
ทิดสีต้องเสียค่าไถ่ของตนเองเป็นค่าน้ำมันรถของกำนัน
หนึ่งร้อย บาท” เมื่อเรื่องขึ้นต้นมาด้วยดีอันจะจบลงใน
ลักษณะนั้นเช่นกันประกอบกับความรู้จักโกรธที่ถูก
ประณามว่าโง่ป๋วย ๆ เมื่อสารวัตรพูดจบ ทิดสีก็ขึ้นเสียง
เถียงเอาบ้าง “ฉันอาจทำไม่ถูก แต่ฉันก็ไม่โง่จนงั้นเรา

ก็คนบ้านเดียวกัน **สารวัตรจะมาพูดตักเตือนยังงั้นมัน
ก็ไม่สวຍ**” “ทิดสีคิดว่าตนเองได้คิดได้ทำอย่างฉลาดนั้น
รี” “ก็ยังงั้นลี”

(ควายเขาแดง, 2543, น.51)

จากตัวอย่างในเรื่องควายเขาแดงจะพบว่า ทิดสีมียอม
เป็นฝ่ายผู้กระทำเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการ
ทำทนายอำนาจและอิทธิพลของสารวัตรซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามด้วย
การโต้เถียงและชี้ให้เห็นว่าตนนั้นไม่ได้เกรงกลัว หรือสยบยอม
ต่ออำนาจของสารวัตรแต่อย่างใด เป็นการชี้ให้เห็นถึงความ
กล้าหาญของภาคประชาชนที่ได้ลุกขึ้นต่อสู้กับการใช้อำนาจ
ของรัฐด้วยการต่อต้าน ทัดทานและการปฏิเสธการยอมรับ
อำนาจ รวมไปถึงการทำอารยะขัดขืนและทำตัวเป็นปรปักษ์
ต่อการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อแสดงจุดยืนว่าภาคประชาชนจะ
ไม่ยอมเป็นผู้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับใน
เรื่องสั้นของลาว คำหอม ได้ถ่ายทอดผ่านบทสนทนา อารมณ์
และความคิดของตัวละครในเรื่อง โดยใช้ตัวละครซึ่งเป็น
ภาพแสดงแทนของคนในสังคมและมีฐานะเป็นฝ่ายผู้ถูก
กระทำหรือได้รับผลกระทบจากการถูกกระทำเป็นผู้สร้าง
วาทกรรมทวนกระแสเพื่อโต้กลับวาทกรรมกระแสหลักใน
ฐานะคู่ตรงข้าม ทั้งการเผชิญหน้าโดยตรง และการหลีกเลี่ยง
การเผชิญหน้า เช่น การทำทนายด้วยการใช้วาจาเหน็บแนม
เสียสติ ดุหมั่น สวนกลับ และการแก้แค้นโดยตรง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ปัจจัยในเรื่องของการต่อรองเชิงอำนาจและการวางอำนาจ

อภิปรายและสรุปผล

จากการวิจัยพบกระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับทางการ
เมืองในเรื่องสั้นของ ลาว คำหอม 3 กระบวนการ ได้แก่
กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วยการประทุษวาจา
กระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วยกลไกป้องกันตนเอง
แบบการย่ำยี และกระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วย
อารยะขัดขืน

จากการวิจัยพบว่ากระบวนการสร้างวาทกรรม ได้กลับ
ด้วยการประทุษวาจาปรากฏมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าถึง
แม้ประชาชนจะถูกกระทำและได้รับผลกระทบจากภาครัฐ

และสังคมมากเพียงใด แต่ประชาชนก็ไม่อาจที่จะเอาชนะหรือ
ต่อต้านอำนาจที่มีอยู่ของรัฐได้ หรือแม้กระทั่งการทัดทานและ
ต่อสู้การใช้อำนาจของรัฐ ทำได้เพียงออกมาโต้กลับในรูปแบบ
ของการบริภาษเสียสติ ตีเถียน หรือกล่าวกระทบเหน็บแนม
เท่านั้น รองลงมาคือกระบวนการสร้างวาทกรรมได้กลับด้วย
กลไกป้องกันตนเองแบบการย่ำยี และกระบวนการสร้าง
วาทกรรมได้กลับด้วยอารยะขัดขืน ตามลำดับ ซึ่งทำได้เพียง
การโต้กลับในลักษณะของการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง
หรือการกล่าวลับหลังเท่านั้น มากที่สุดก็คือการกล่าวซึ่งหน้า
และยุติลงโดยไม่มีการพัฒนาหรือนำไปสู่การสร้างผลกระทบ
ต่อภาครัฐแต่อย่างใด เนื่องจากรัฐมีอำนาจในการควบคุม
ต่อรอง และมีความชอบธรรมจากกฎหมาย โดยเฉพาะความ
ชอบธรรมการเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ผ่าน
วาทกรรมการพัฒนา ดังนั้นจึงพบการโต้กลับในประเด็นนี้อยู่
ตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของชนิดตา โชติช่วง
(2555) ที่กล่าวในเรื่องสั้นชนบทไทย ระหว่าง พ.ศ.2530-2539 ว่า
ปรากฏการโต้ตอบระหว่างวาทกรรมพัฒนากับประชาสังคม
โดยมีวาทกรรมการพัฒนาเป็นวาทกรรมกระแสหลักของสังคม
และมีวาทกรรมประชาสังคมเป็นวาทกรรมกระแสรองที่สร้าง
ขึ้นใหม่เพื่อมาปะทะในลักษณะต่อต้านหรือท้าทาย เรื่องสั้น
ในช่วงดังกล่าวมีการนำเสนอสังคมในชนบทที่ได้รับผลกระทบ
จากวาทกรรมพัฒนาของรัฐที่มุ่งพัฒนาวัตถุ โครงสร้าง
พื้นฐาน และความเติบโตทางเศรษฐกิจรวมถึงการพัฒนา
อุตสาหกรรมของภาคเอกชนที่มีเป้าหมายในการพัฒนา
ประเทศไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ส่งผลให้การจัดสรร
ทรัพยากรในชนบทเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรมก่อให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงในการดำรงวิถีชีวิต การเสื่อมทรุดของสังคมใน
ชนบทที่วิถีชีวิต อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ถูกทำลาย
จากนโยบายการพัฒนาของรัฐผ่านวิถียุทธศาสตร์ กระแส
ทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ การเสนอภาพความเลวร้ายของคน
ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากวาทกรรมพัฒนาถือได้ว่าเป็น
การตอบโต้วาทกรรมพัฒนาของรัฐจากนักเขียนที่
เสมือนเป็นเสียงหนึ่งของคนในสังคมชนบทที่ถูกปิดกั้น ให้เป็น
พื้นที่รองรับการพัฒนาได้คัดค้านวาทกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้น
ในสังคมขณะนั้น

นอกจากนั้นยังพบประเด็นการโต้กลับทางการเมืองที่แตกต่างออกไปตั้งในงานเขียนของวัชรินทร์ แก่นจันทร์ (2557) ที่ศึกษาเรื่องความเป็นอื่นในสังคมล้านนา: ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมสุพรรณิการ์ของความเป็นอื่นและการโต้กลับของกลุ่มชาติพันธุ์ งานเขียนชิ้นนี้พยายามอธิบายให้เห็นว่าการโต้กลับไม่ใช่การขัดขืนหรือการตอบโต้ด้วยกำลังและความรุนแรงแต่อย่างใด หากแต่เป็นการตอบโต้หรือโต้กลับโดยการเลื่อนชั้นทางสังคมผ่านระบบการศึกษา ผ่านระบบที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ ดังนั้นการสำเร็จการศึกษาและเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรจึงเสมือนหนึ่งการเลื่อนฐานะทางสังคมอยู่ในระดับที่สูงขึ้น รวมไปถึงการเปิดเผยตัวตนในพื้นที่สาธารณะผ่านการทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ แม้ว่างานเขียนเรื่องนี้จะมิมีประเด็นโต้กลับที่ต่างออกไป แต่หากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นจุดร่วมเดียวกันคือการต้องการหนีให้พ้นจากการถูกกดขี่ และพยายามช่วงชิงพื้นที่เพื่อให้ตนเองมีที่ยืนอยู่ในสังคม ตลอดจนเรียกร้องความเสมอภาคในฐานะมนุษย์ชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าอำนาจของรัฐนั้นสามารถกดทับ ปิดกั้นประชาชนหรือบุคคลที่ตกอยู่ภายใต้การบังคับใช้อำนาจของรัฐ ถึงแม้จะต่อสู้และโต้กลับรัฐในรูปแบบใดก็ตามในท้ายที่สุดแล้วประชาชนในฐานะผู้ถูกระงับก็ไม่สามารถที่จะท้าทายและต่อสู้กับอำนาจเหล่านั้นได้เพราะขาดอำนาจ โอกาส และเงื่อนไขทางสังคม

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยเล่มนี้ เป็นเพียงผลการวิจัยจากการวิเคราะห์เนื้อหาในเรื่องสั้นของ ลาว คำหอมเท่านั้น ผลการวิเคราะห์ที่ได้อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหากมีการเพิ่มเติมวรรณกรรม หรือเปลี่ยนไปศึกษาวรรณกรรมของนักเขียนท่านอื่น ทั้งนี้กระบวนการสร้างวาทกรรมการโต้กลับย่อมมีความแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยบางประการ เช่น มุมมองและประสบการณ์ของนักเขียน สถานการณ์การเมืองการปกครอง สภาพสังคมและความเป็นอยู่ของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้

1. เป็นมิติหนึ่งในการอธิบายวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม โดยใช้มุมมองทางภาษาศาสตร์บูรณาการกับแนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

2. เป็นแนวทางหรือกลยุทธ์ในการจัดการความรุนแรงอันเนื่องมาจากการโต้กลับทางวาทกรรมของคนในสังคม ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคมผ่านตัววรรณกรรม

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ใช้แนวคิดอื่น ๆ เพื่อมาอธิบายได้ครอบคลุมทุกมิติและบูรณาการข้ามศาสตร์ เช่น การใช้แนวคิดทางจิตวิทยาวิเคราะห์หัตถ์ละคร เพื่ออธิบายความคับข้องใจจนเกิดเป็นความขัดแย้งหรือการตอบโต้ของคนในสังคม เป็นต้น

2. เปรียบเทียบกับวรรณกรรมในช่วงเดียวกัน เพื่อดูความเหมือนและความต่าง หรือเปรียบเทียบต่างเวลา เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเกิดวาทกรรมโต้กลับ

เอกสารอ้างอิง

- กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์ (บรรณาธิการ). (2549). *มองสังคมผ่านวาทกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดตาโชติติช่วง. (2555). *วาทกรรมการพัฒนาและประชาธิปไตยในเรื่องสั้นชนบทไทย พ.ศ.2530-2539*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ญาณิศาภา กาญจนวิศิษฐ์. (2547). *กระบวนการสร้างความหมายและบทบาทวาทกรรม รายการนายกฯ ทักซิณคัยกับประชาชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546). *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2550). *วิเคราะห์ร่างรัฐธรรมนูญ ปี 50 : ฉบับขุนนางรัฐประหาร*. สืบค้น 12 มีนาคม 2563, จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999681.html>
- บัณฑิต ทิพย์เดช. (2553). *วาทกรรมการเมืองในวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พัฒนาเดช กอวัฒนา. (2554). วิเคราะห์วรรณกรรมในเรื่อง
 สำนวนวลีวรรณกรรมรามคำแหงประจำปี 2554.
 วารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์). 14,27-39.
- ลาว คำหอม. (2539). *ประเพณี*. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.
_____. (2540). *ลมแล้ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:
 แพร่อสำนักพิมพ์.
- _____. (2543). *กำแพงลม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
 แพร่อสำนักพิมพ์.
- _____. (2547). *ฟ้าบ่กั้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ:
 แพร่อสำนักพิมพ์.
- วัชรินทร์ แก่นจันทร์. (2557). ความเป็นอื่นในสังคมล้านนา:
 ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมสู่พลวัตของความเป็นอื่น
 และการโต้กลับของกลุ่มชาติพันธุ์. *วารสารวิชาการ*
 มหาวิทยาลัยพายัพ. 8,77-92.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมไทยในวรรณกรรม*
 ยุคทองสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน.